

"חכמת נשים", דהיינו עולמן האינטלקטואלי והרוחני, הוא הנושא של חוברת זו. חינוך הבנות הוא, כמובן, מרכיב עיקרי במכלול זה, ושאלת תלמוד תורה לנשים גם היא סוגייה חשובה ביותר. מלבד עניינים אלו, עוסקת החוברת גם ביצירה תרבותית של נשים, בעיקר במאה העשרים.

■ בפתח החוברת שני מאמרים המאפשרים עיון רכימדי בנושא, על ידי השוואת יהודי המזרח להקשרים היסטוריים אחרים. רות רוזן מוסרת מידע על נשים מוסרות מידע באסלאם. בדת המוסלמית הועברו מסורות דתיות מדור לדור בעל פה, וברשימות של בעלי המסורות הופיעו גם נשים. מדובר תחילה בנשים המקורבות לנביא ואחר כך בנשים מלומדות. המאמר דן גם בכהונת נשים כשופטות וכמשפטניות באסלאם. ד"ר רוזן מלמדת בחוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ יהודית ר' בסקין מוסיפה ממד השוואתי בסקירתה על חינוך בנות יהודיות בימי הביניים. לדבריה, בארצות האסלאם, אף שהיה נהוג לחנך את הבנות למלאכות הבית ולמצוות המוטלות עליהן, ידוע גם על כמה נשים מלומדות, הנידונות במאמר. גם בארצות הנצרות לא זכו בנות להשכלה פורמלית דוגמת זו של בנים, אך היו גם כאן כמה נשים שנתפרסמו בזכות למדנותן, והכותבת משחזרת את דמותן. פרופסור בסקין מלמדת באוניברסיטת ניו יורק באלבני (SUNY Albany).

■ עולמן הרוחני של היהודים, נשים כגברים, הזדעזע בשעה הקשה של גירוש ספרד וסיציליה בשנת 1492. נדיה זלדס דלתה מארכיון המדינה בפרלמו מקורות על נשים שדבקו ביהדותן בשעה שבעליהן התנצרו. היא מראה כי החיים הדתיים של נשים בסיציליה היו בעיקר חווייתיים ורגשיים, ולאור זאת מציעה שאדיקותן בשעת הגירוש נבעה מתמימותן, לעומת בעליהן המשכילים. ד"ר זלדס מלמדת בתכנית הלימודים הכלליים והבינתחומיים באוניברסיטת תל-אביב.

■ על מסורת השירה של נשים יהודיות מקוצין כותבת ברברה ק' ג'ונסון. ממחקרה עולה כי לא זו בלבד שהיתה לנשים אלה מסורת נפרדת בזימרה, אלא שהיתה זו מסורת ספרותית: הנשים היו רושמות את נוסח השירים, בשפת מְלִיאֵלִם המקומית, במחברות מיוחדות, אותן נשאו איתן לאירועים מתאימים, כגון חתונות. שלושה שירים משובצים במאמר, בתרגום לעברית. פרופסור ג'ונסון מלמדת במכללת איתקה (Ithaca), במדינת ניו יורק.

■ שמואל רפאל חוקר את "התחיה", כתב עת בלאדינו לנשים ציוניות בסלוניקי.

המאמר מתמקד בחוברת השלישית, שראתה אור בשנת תר"ף (1920). הכותב מציג את כתב העת כניסיון לשלב בין האידיאולוגיה הציונית והפמיניסטית, והוא מצביע על מגמתה הפמיניסטית של החוברת.

ד"ר רפאל מלמד בחוג לספרות עם ישראל באוניברסיטת בראילן ועומד שם בראש החוג המשולב למדעי היהדות.

■ יהודי עיראק במאה העשרים זוכים לשני מאמרים בחוברת זו. נילי גבאי מתארת את ההתפתחויות בחינוך בנות יהודיות בבגדאד, מפתיחת בית ספר ראשון לבנות ועד להגירה הגדולה בשנת 1951. הדיון מקיף את החינוך היסודי והעלייטות, העיוני והמקצועי. הוא כולל עיון אף במקום האשה בהשכלה הגבוהה ובתפקידי הוראה וניהול. המחברת עוסקת בהוראה, ומאמרה מבוסס על עבודתה לתואר מוסמך בטורו קולג' בירושלים.

■ מאמרו של ראובן שניר עוסק במקום האשה היהודייה בספרות הערבית והעברית של יהודי עיראק, נשים כגברים, בעיראק ובישראל. בין הסופרים שיצירותיהם נידונים במאמר: אנור שאול, שלום דרויש, סמי מיכאל, שמעון בלס, אסתר מויאל (אזהרי), אסתירינה אבראהים, דוריס זלאיט ואספרנס כהן. בעקבות המאמר מופיע תרגום עברי של שני סיפורים מאת נשים יהודיות מעיראק. ד"ר שניר מלמד במחלקה לשפה הערבית וספרותה באוניברסיטת חיפה.

■ הרב יוסף משאש (מכנאס תרנ"ב-חיפה תשל"ה), מגדולי התורה הספרדיים-מזרחיים בארץ במאה העשרים, התייחס בסובלנות מופלגת לתלמוד תורה לנשים. צבי זוהר מנתח את גישת הרב משאש, על סמך דרשה שנשא הרב במכנאס בשנת תשי"ג. הדיון מתמקד בשני סיפורים המובאים בדרשה, אשר מביעים מסרים ערכיים ודתיים מקוריים, לרבות ההיתר לאישה שחשקה נפשה בתורה לוותר על חיי נישואין. פרופסור זוהר מלמד בתכנית הבינתחומית ליהדות זמננו באוניברסיטת בראילן, והוא עמית מחקר בכיר במכון שלום הרטמן בירושלים.

■ במדור תעודה מתפרסמת איגרת ספרותית חדשה מאת אסנת ברזאני, אחת הנשים היחידות שטיפסו אל צמרת העולם האינטלקטואלי היהודי בימי הביניים וכיהנה כראש ישיבה בכורדיסטאן. המחברים, אורי מלמד ורינה לוין מלמד, מקדימים לתעודה דיון בדמותה החברתית והאינטלקטואלית של אסנת. אורי מלמד עובד באקדמיה ללשון העברית ומלמד בחוג למקרא באוניברסיטה העברית בירושלים. רעייתו, ד"ר רינה לוין מלמד, היא סגנית דיון במכון שכטר למדעי היהדות בירושלים.

עיונים וביקורת
מיהו יהודי יוגוסלבי? / ג'ני לבל על ספרו של פאול בנימין גורדייב.